

конвенції 1907 року [4]. Саме крізь призму цього слід розглядати Постанову Верховної Ради України від 27 січня 2015 р. про визнання Російської Федерації державою-агресором [5]. Очевидно, що дану постанову не слід вважати як оголошенням стану війни в його традиційному розумінні. Адже з процедурного, змістовного погляду цей акт таким не виступає. З урахуванням цього, доцільним буде погодитись з думкою, що поняття стану війни є, у значній мірі, міжнародно-правовим, а його запровадження не тягне за собою істотних змін у внутрішній політиці держави, що стала об'єктом агресії.

Підсумовуючи зазначене вище, зауважимо, що запровадження воєнного стану не є чимось унікальним для сучасного світу. Втім, враховуючи, специфічність умови гібридної війни, яку змушена вести Україна, такі категорії, як «стан війни», «воєнний час», потребують додаткової конкретизації, що неможливо без урахування світового правового досвіду та імплементації його до національного законодавства.

#### **Список бібліографічних посилань**

1. Про правовий режим воєнного стану : закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 25.02.2019).
2. Слободчук С. Воєнний стан: що це означає і як зміниться життя кожного українця // 112.ua : сайт. URL: <https://ua.112.ua/statji/yakshcho-sohodni-viina-yak-viiskove-polozhennia-zminyt-zhyttia-179071.html> (дата звернення: 25.02.2019).
3. Савчук Т. Воєнний стан: як це відбувалося в інших країнах // Радіо Свобода : сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/martial-law-around-globe/29621742.html> (дата звернення: 25.02.2019).
4. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі : від 18.10.1907 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_222](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222) (дата звернення: 25.02.2019).
5. Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором : постанова Верховної Ради України від 27.01.2015 № 129-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/129-19> (дата звернення: 25.02.2019).

*Одержано 28.02.2019*

---

УДК 342.72/.73

#### **Віталій Олександрович СЕРЬОГІН,**

*доктор юридичних наук, професор,  
професор кафедри конституційного і муніципального права  
юридичного факультету Харківського національного  
університету імені В. Н. Каразіна;  
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1973-9310>*

### **ПЛАТФОРМИ ВЕЛИКИХ ДАНИХ І НОВІТНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

Бурхливий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій зруйнував звичний конституційно-правовий ландшафт, запровадивши новий порядок правового спілкування і водночас суттєво розширивши індивідуальні потреби, а відтак – і межі основних прав та свобод людини і громадянина. З іншого боку, транскордонний характер Інтернету послабив можливості конституційних держав як із точки зору територіального масштабу їх діяльності, так і в аспекті захисту основних прав людини і громадянина в кіберпросторі. У даному контексті варто звернути увагу на проблеми забезпечення прав людини, пов'язані з функціонуванням так званих платформ великих даних (Big Data Platform), котрі вже відіграють домінуючу роль у сучасному кіберпросторі.

Платформа великих даних – це тип ІТ-рішення, що об'єднує в одному рішенні функції та можливості кількох додатків та утиліт для великих даних. Це різновид ІТ-платформ корпоративного класу, що дозволяє організації розробляти, розгортати, експлуатувати й керувати інфраструктурою (середовищем) великих даних. Головна перевага таких платформ полягає в тому, що вони спрощують доступ користувачів до великої кількості складних і

розрізнених інформаційних продуктів, що надходять від «постачальників рішень» шляхом їх об'єднання в одне комплексне ІТ-рішення. Платформа великих даних зазвичай складається зі сховища великих даних, серверів, баз даних, управління великими даними, бізнес-аналітики та інших утиліт управління великими даними. Такі платформи також підтримують розробки користувачів, запити та інтеграцію з іншими системами.

Хоча діяльність платформ ґрунтується на різних бізнес-моделях (наприклад, Google, Facebook чи YouTube), вони не виробляють чи створюють контент, а лише розміщують та певним чином організовують контент користувачів для отримання прибутку. Іншими словами, ці платформи зазвичай вважаються постачальниками послуг, а не постачальниками контенту, що має суттєве значення для юридичної кваліфікації їх взаємовідносин як з клієнтами, так і з органами публічної влади.

Завдяки розробці нових технологій профілювання (таких, наприклад, як механізми розпізнавання образів) платформи в теперішній час отримали можливість здійснювати всебічний контроль за інформацією. Ці технології, що ґрунтуються на алгоритмах, дозволяють приватним суб'єктам швидко обробляти гігантські обсяги інформації. У результаті платформи дедалі більшою мірою отримують здатність не тільки взяти про якомога більше про людей та їхню діяльність, але й, що є ще більш важливим, надають змогу відповідним суб'єктам отримати всебічний контроль над онлайн-контентом, перетворюючись на щось значно більше, ніж просто посередника в інформаційному обміні. Інформаційне суспільство, що виникло наприкінці 1990-х років, розвинулося до рівня «алгоритмічного суспільства», коли побачили світ такі хостинг-провайдери, як Facebook і YouTube).

Серед можливих моделей взаємодії держави та Інтернет-спільноти варто виокремити дві полярні моделі. Деякі країни, де поширені форми контролю і нагляду за інформацією (КНР, арабські держави), обрали модель активного регулювання Інтернету. У цих державах Інтернет піддається суворому публічному контролю і нагляду, що призводить до блокування деяких онлайн-сервісів чи моніторингу даних. Втім з точки зору більшості європейських і американських вчених такий підхід є авторитарним і притаманний тим державам, котрі не поділяють цінностей західної демократії. Справді, в авторитарних державах Інтернет-цензура є лише політичним рішенням для захисту державних інтересів, котрі превалюють над будь-якими іншими суспільними цінностями, у т.ч. й над основними правами та свободами людини і громадянина, якщо ті входять у протиріччя з інтересами правлячого режиму.

Натомість переважна більшість держав, у тому числі всі держави Європейського Союзу, США і Канада, демонструють ліберальний підхід до регулювання Інтернету. В його основі лежить розуміння конституційної держави як держави, обмеженої конституцією і правами людини, а відтак обмеженої в методах реалізації загальнонаціональних інтересів. З огляду на євроінтеграційні прагнення України цей досвід потребує особливої уваги.

У науковому середовищі країн західної демократії у 90-х роках ХХ століття отримали перемогу представники лібертаріанського вчення про кіберпростір як простір, що перебуває поза сферою впливу публічних суб'єктів (органів публічної влади). Наприклад, згідно з теорією Девіда Джонсона і Девіда Поста, єдиним ефективним підходом до впорядкування кіберпростору є система вільного регулювання ринку [1]. Ці автори вважали, що завдяки дозволу користувачам самостійно обирати ті правила, які вони вважатимуть необхідними, із цифрової сфери виникатимуть нові правові інститути, а «децентралізоване» законодавство, як результат звичайних чи колективних приватних дій, стане основою для створення демократичного набору правил поведінки у кіберпросторі.

Однак сьогодні можливості Інтернету створили олігополію приватних осіб, і саме вони, а не демократичне децентралізоване суспільство, контролюють інформацію і те, як люди обмінюються нею. Як наслідок, модель регулювання Інтернету, що ґрунтується на онлайн-платформах, превалює над моделлю, що ґрунтується на Інтернет-співтовариствах.

Ця еволюція вимагає перегляду ролі онлайн-платформ, переводячи дебати з приватно-правової у публічно-правову площину. Зокрема, онлайн-платформи відіграють вирішальну роль у вирішенні завдань публічного правозастосування щодо прав користувачів. Діяльність щодо видалення контенту чи забезпечення дотримання права бути забутим в Інтернеті – це тільки два приклади, котрі яскраво демонструють те, як публічні суб'єкти делегували регулятивні повноваження приватним суб'єктам з метою забезпечення ефективного здійснення публічних політик в Інтернеті.

За такого підходу онлайн-платформи користуються правом власного розсуду при прийнятті рішень про те, як реалізувати ці функції, можуть вільно визначати й інтерпретувати основні права

користувачів згідно з правовими, економічними та етичними принципами. Наприклад, рішення про видалення і наступне знищення відео з YouTube є явним втручанням у право користувачів на свободу вираження думок, але воно може й оберігати інші основні права, як-от право на повагу гідності чи недоторканність приватного життя. Наявність відповідних повноважень може розглядатись як певне делегування приватним суб'єктам нормотворчих і правозастосовних функцій у сфері онлайн-послуг.

Однак, таке «делегування» – далеко не єдина проблема. Завдяки алгоритмічній побудові онлайн-платформи можуть також самостійно виконувати квазідержавні функції без необхідності покладатися на контроль з боку органа публічної влади, наприклад, за дотриманням своїх Умов надання послуг (далі – УНП). Платформи можуть встановлювати власні правила для забезпечення дотримання і збалансування основних прав користувачів, використовуючи автоматизовані процеси прийняття рішень без будь-яких конституційних гарантій.

За лібертарного підходу необхідність поважати основні права та економічні свободи бізнес-структур дозволила приватним особам користуватися широкими межами автономії. Якщо дивитись на онлайн-платформи з конституційної точки зору держав-членів ЄС, такі організації є приватними суб'єктами, і, як наслідок, вони можуть покладатися на свою свободу підприємницької діяльності, визнану Хартією основних прав Європейського Союзу разом з основними свободами ЄС, зокрема, свободою надавати послуги, передбачені договорами. Натомість із точки зору Конституції США, онлайн-платформи спираються на іншу конституційну основу для ведення свого бізнесу, зокрема на свободу слова, визнану Першою Поправкою до Конституції США. Але в обох випадках онлайн-платформи мають певну «конституційну зону безпеки», межі якої можуть бути окреслені тільки іншими основними правами.

Відсутність прозорості у процесах прийняття алгоритмічних рішень збільшує асиметрію між відносинами користувачів з платформами. Аби вирішити цю проблему, державам слід визнати і юридично закріпити за користувачами низку нових прав, зокрема право отримати обґрунтування автоматично прийнятих платформою рішень та право доступу до механізмів їх виправлення. Ці права дозволили б користувачам покладатися на такий собі «людський переклад» алгоритмічного процесу. Такі кроки є особливо важливими, оскільки вони дозволяють користувачам не тільки покладатися на превентивні заходи чи заходи реагування, але й розширити «людський вимір» в алгоритмічному процесі, створюючи передумови для розвитку стійкого цифрового гуманізму, а не непрозорого техно-авторитаризму.

І певні кроки в цьому напрямку вже зроблено. Принаймні, прийняті нещодавно в межах ЄС Кодекс поведінки по боротьбі з незаконною мовою ненависті в Інтернеті [2], Повідомлення по боротьбі з незаконним контентом в Інтернеті [3], а також Рекомендацію про заходи щодо ефективного вирішення проблеми незаконного контенту в Інтернеті [4] можна вважати першою спробою ЄС надати форму «адміністрування» діяльності онлайн-платформ. З одного боку, ці документи можуть розглядатись як визнання ролі платформ у забезпеченні виконання публічних політик в Інтернеті, а з іншого боку – необхідності забезпечення відповідальної поведінки з боку приватних осіб.

Згідно з Рекомендацією, платформам рекомендовано публікувати критерії, якими вони керуються при видаленні чи блокуванні доступу до онлайн-контенту, в чіткий, зрозумілий і досить докладний спосіб. Крім того, в Рекомендації робиться спроба надати керівні вказівки щодо процедури сповіщення і видалення онлайн-контенту. Зокрема, після того, як постачальник (провайдер) повідомлень відправив свій запит хостинг-провайдеру, останній має надіслати підтвердження про одержання і поінформувати постачальника про своє рішення щодо змісту. Крім того, в разі видалення чи блокування доступу до сигнального онлайн-контенту платформи повинні без зайвої затримки інформувати користувачів про прийняте рішення, надаючи також його обґрунтування, а також можливість оскаржити таке рішення. У свою чергу, контент-провайдер повинен мати змогу оскаржити рішення, відправивши «зустрічне повідомлення» протягом «розумного періоду часу». Якщо зустрічне повідомлення надає підстави для розгляду того, чи був відповідний текст законним, хостинг-провайдер має переглянути своє рішення. Постачальник повідомлень повинен також забезпечити доступ до такого контенту без невинуватої затримки без шкоди для можливості застосовувати свої УНП. Наведені положення свідчать про формування нового, процесуального порядку розгляду спорів, пов'язаних з діяльністю онлайн-платформ.

Незважаючи на те, що Єврокомісія зробила певні кроки до більш прозорого онлайн-середовища ЄС, навіть такий підхід з застосуванням «м'якого права» має свої потенційні недоліки. Зокрема, оскільки такий підхід не передбачає встановлення імперативних зобов'язань, онлайн-

платформи можуть вільно обирати, чи застосовувати такі процедури. Ще більш важливим є те, що Єврокомісія не обмежила розсуд учасників процедур чіткими строками прийняття рішень, залишаючи простір для дискреції, аналогічної тій, що мають судді чи адміністративні органи.

Для порівняння, в Німеччині з вересня 2017 року використовується інший, більш чіткий підхід. Там було прийнято новий закон, відомий як NetzDG, який зобов'язує онлайн-платформи з кількістю понад 2 млн. користувачів у Німеччині вживати заходи щодо обробки незаконного контенту, розміщеного ними, протягом 24 годин після отримання повідомлення [5].

За даних умов перспективним напрямком забезпечення прав людини в інформаційному суспільстві є закріплення додаткових прав користувачів платформ великих даних, підвищення поінформованості людей в алгоритмічному процесі (тобто цифровий гуманізм) у поєднанні зі зменшенням можливостей для використання приватними суб'єктами власних технологій для визначення стандартів поведінки і захисту прав людини в Інтернеті (тобто техноавторитаризму).

#### **Список бібліографічних посилань**

1. Johnson D. R., Post D. G. Law and Borders – the Rise of Law in Cyberspace. Stanford Law Review. 1996. Vol. 48. P. 1367–1402.
2. Code of conduct on countering illegal hate speech online. URL: [http://ec.europa.eu/newsroom/just/item-detail.cfm?item\\_id=54300](http://ec.europa.eu/newsroom/just/item-detail.cfm?item_id=54300) (дата звернення: 20.03.2019).
3. Tackling Illegal Content Online. Towards an enhanced responsibility of online platforms: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. COM (2017) 555 final. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/communication-tackling-illegal-content-online-towards-enhanced-responsibility-online-platforms> (дата звернення: 20.03.2019).
4. Recommendation of 1 March 2018 on measures to effectively tackle illegal content online. C (18) 1177 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX:32018H0334> (дата звернення: 20.03.2019).
5. Gesetz zur Verbesserung der Rechtsdurchsetzung in sozialen Netzwerken (Netzwerkdurchsetzungsgesetz – NetzDG) vom 1. September 2017. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/netzdg/BJNR335210017.html> (дата звернення: 20.03.2019).

*Одержано 05.04.2019*

---

УДК 340.13

**Андрій Юрійович СИДОРЕНКО,**

*кандидат юридичних наук,*

*доцент кафедри загальноправових дисциплін факультету № 6*

*Харківського національного університету внутрішніх справ*

## **ДО ПИТАННЯ ПРО КРИТЕРІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ ЗАКОНІВ ТА ПІДЗАКОННИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ В ЮРИДИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ДОРАДЯНСЬКОЇ ДОБИ**

Слід зазначити, що вчені-юристи у XIX сторіччі тільки розпочинали наукові пошуки, спрямовані на винайдення відповіді, як розмежувати за певними юридичними критеріями закони та підзаконні нормативно-правові акти. Тому у фундаментальних наукових працях юридичного напрямку, виданих до 70-х рр. XIX сторіччя, неможливо побачити думок, наукових поглядів про те, чим закон відрізняється від інших нормативно-правових актів.

П. Дегай у виданому ним Посібнику та правилах вивчення Російських законів в 1831 році говорить про те, що існують два джерела законознавства: закони, котрі не стали гласними й оприлюдненими, зберігаються в архівах, бібліотеках; закони, видані від самого Уряду [1, с. 1].

Г. Аренс, подаючи класифікаційну характеристику законів, вважав, що в залежності від органу, що їх ухвалює, закони можуть походити від вищої урядової державної влади або від органічної частини держави, провінції або громади. Закони, що належать до першого виду, можуть бути державними основними законами, або законами у звичайному сенсі, чи постановами, котрі, видаються уповноваженою на це адміністративною владою. Але там, де адміністративна влада не поєднана в одній особі або відомстві з законодавчою владою, ці постанови не повинні суперечити законам [2, с. 56].